

Părintele Mihai Iordache (n. 1977) este parohul Bisericii Olari din București, cu studii de doctorat la Universitatea din Basel (Elveția) și la Universitatea din București. Doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București (2011), este cercetător științific în *Comisia pentru Istoria Sud-Estului Europei*, PRO ORIENTE, Universitatea din Viena. A predat cursuri de Teologie Morală și Etică Creștină la Universitatea Catolică din Liov (Ucraina), Institutul de Studii Ecumenice. Este membru al *Society of Christian Ethics* (SUA), *Societas ETHICA* (Germania), *Society for the Study of Christian Ethics* (Marea Britanie), *Societas Oecumenica* (Germania), *International Association for Mission Studies* (Marea Britanie) și al altor organizații internaționale. A participat la numeroase congrese și conferințe teologice și ecumenice din Europa și America.

Lucrări publicate: *Libertatea omului la Karl Barth, Emil Brunner și Rudolf Bultmann. O evaluare ortodoxă* (Ed. Academiei Române, București, 2017), *Lumina Învierii. Spiritualitatea Sfințelilor Paști* (Ed. Basilica, București, 2019), *Etica Protestantă. Scurtă istorie. Secolele XVI-XIX* (Institutul European, Iași, 2019), *Postul informațional. Omul între liniștea filocalică și explozia tehnologiei digitale* (Ed. Universitară, București, 2020). A publicat numeroase studii științifice în reviste de specialitate și volume colective din țară și străinătate.

2020 - ANUL OMAGIAL
AL PĂSTORĂȚIEI
PĂRINȚILOR ȘI COPILOR

Preot Mihai IORDACHE

Familia creștină și educația copiilor

*Izvoare patristice, repere morale
și provocări actuale*

Editor:

Preot Mihai HAU

Redactor coordonator:

Preot Cristian ANTONESCU

Redactor:

Diacon Eugen MAFTEI

Layout:

Daniela Gabriela PASCU

Coperta:

Andreea Cătălina FLOREA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IODACHE, MIHAI

Familia creștină și educația copiilor: izvoare patristice, repere morale și provocări actuale / pr. dr. Mihai Iordache. - București: Basilica, 2020

ISBN 978-606-29-0388-6

2

© Editura *BASILICA* – 2020

ISBN 978-606-29-0388-6

editurilepatriarhiei.ro

editura@patriarhia.ro

CUPRINS

INTRODUCERE	9
I. FAMILIA CREȘTINĂ	13
1. Nașterea Mântuitorului Hristos și viața Sa în familie	13
Modelul suprem al familiei – Preasfânta Treime	17
Taina familiei și taina copilului	19
2. Părinții Bisericii despre familia creștină	25
3. Familia în gândirea Sfântului Ioan Gură de Aur	33
Buna înțelegere	34
Reproșurile	38
Atenția	39
Detașarea soțului de părinți	44
Familia condusă de bărbat	47
Conducerea casei este încredințată soției	49
Cinstirea și prețuirea reciprocă	50
Formarea celorlalți cu înțelepciune	53
Discuții și certuri	54
Violența în familie	56
Darurile inimaginabile ale familiei	57
4. Relațiile intime în familie – taina familiei	59
Cele trei verbe	59
Gândirea Sfântului Apostol Pavel	60
Comentariile și lămuririle Sfântului Ioan Gură de Aur	62
Relațiile trupești și unirea sufletească în opera Părintelui Dumitru Stăniloae	67

Desfrânarea cu gândul.....	70
Provocările actuale ale familiei.....	72
5. Familia în gândirea Părintelui Stăniloae și a altor teologi.....	76
Bărbatul și femeia alcătuiesc umanitatea completă	79
Înălțarea familiei prin Hristos.....	86
Autoadorarea familiei	90
Sfânta Spovedanie – Taina <i>unității</i> familiei	95
<i>Soții trebuie să se spovedească uneori împreună.....</i>	<i>98</i>
6. Divorțul. Cauze, suferința copiilor și remedii	100
„Cancerul” familiei.....	101
Suferința indelebilă a copilului	102
<i>Renunțările copilului.....</i>	<i>104</i>
<i>Moartea sufletească</i>	<i>106</i>
<i>Copilul – ființa neperversă</i>	<i>107</i>
Cauzele divorțului.....	110
Ce este de făcut?	116
<i>Întotdeauna există o scăpare</i>	<i>120</i>
II. EXPLICAREA LOGODNEI ȘI A TAINEI SFINTEI CUNUNII	122
1. Explicarea slujbei Logodnei.....	122
Lumânările	123
Inelele.....	124
2. Explicarea Tainei Sfintei Cununii.....	128
Cununiile	132
Nașii sau părinții spirituali.....	135
Sfânta Evanghelie	137
Înconjurarea mesei.....	139
Patul neîntinat și paharul cu vin.....	142
Asumarea Crucii.....	143

III. EDUCAȚIA COPILOR ȘI A TINERILOR	145
1. Copiii – „darul” lui Dumnezeu pentru oameni.....	145
2. Părinții Bisericii despre educația copiilor.....	148
3. Educația copiilor: proces complex pe termen lung.....	166
4. Importanța credinței	170
5. Atleți pentru Hristos.....	174
6. Importanța lecturii în formarea copilului.....	178
7. Școala și profesorii.....	181
8. Neglijența față de educația copiilor	184
9. Reguli și pedepse	187
10. Grija deosebită pentru sufletul tinerilor	190
11. Ce să facem cu copiii noștri?	192
12. Ce să nu facem cu copiii?	194
ÎN LOC DE CONCLUZII	196
BIBLIOGRAFIE	198

patristică privitoare la *paideia* creștină, conform principiilor morale și spirituale ale Bisericii. Este prezentată importanța credinței, a lecturii și a școlii, a regulilor și a altor factori în procesul de coeducație. Ultimele două capitole sunt intitulate sugestiv „Ce să facem și ce să nu facem cu copiii noștri?”.

Considerăm un lucru onest a mărturisi faptul că apariția, în anul 2015, a micului volum-compendiu de texte patristice: Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre familia creștină*, alcătuit de Pr. Adrian Agachi, în noua serie *Florilegii hrisostomice* a Editurii „Cuvântul Vieții” a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, a constituit un imbold ferm în alcătuirea și apariția prezentei lucrări.

Nu în ultimul rând, am dori să amintim că publicarea volumului de față a fost impulsionată de proclamarea anului 2020 drept *Anul omagial al pastorației părinților și copiilor și Anul comemorativ al filantropilor ortodocși români* de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

I. FAMILIA CREȘTINĂ

I. Nașterea Mântuitorului Hristos și viața Sa în familie

Viața Bisericii a propovăduit și experimentat întotdeauna dragostea în familia creștină. Evangheliile Nașterii Domnului (*Matei* 1, 18-25 și *Luca* 2, 1-20) evidențiază cinstirea și prețuirea familiei, a părinților și a copiilor de către Dumnezeu, transmițând peste veacuri, binecuvântare și sprijin fiecărei case, și fiecărui părinte și copil în parte.

Mântuitorul Hristos cinstește și prețuiește familia în mod deosebit, întrupându-Se și născându-Se într-o familie. Zămislirea în pântecul Fecioarei Maria mai presus de fire și nașterea Sa reprezintă o considerație deosebită adusă familiei și o apreciere fără margini a actului creator al fiecărei mame, care aduce pe lume un copil, o ființă umană cu totul nouă și unică.

Familia crește copiii, tinerii și chiar adulții, prin puterea ei, care provine și din puterea familiei în care S-a născut Hristos, pe Care a întărit-o El Însuși cu dumnezeirea Sa. Întruparea Domnului nu se face „în exteriorul” omului, ci „în interiorul” acestuia, în interiorul familiei. Doar familia poate naște și crește oameni deplini. Dacă nu dorea să sfințească familia, Mântuitorul Hristos nu S-ar fi întrupat într-o familie și nu S-ar fi născut dintr-o Maică,

ci ar fi venit la noi într-un cu totul alt mod. El nu doar S-a născut într-o familie, pe care să o fi părăsit, după acest act creator, ci a crescut într-o casă, a trăit bucuriile și tristețile alături de familia Sa, până la treizeci de ani, iar după aceea, când a plecat, a păstrat legătura cu aceasta, cinstind în diverse ocazii pe Maica Sa [„Și pe când zicea El acestea, o femeie din mulțime, ridicând glasul, I-a zis: Fericit este pântecul care Te-a purtat și fericiți sunt sânii pe care i-ai supt! Iar El a zis: *Așa este*, dar fericiți sunt cei ce ascultă cuvântul lui Dumnezeu și-l păzesc” (*Luca 11, 27-28*)].

Spre final, Hristos Domnul a fost răstignit avându-Și familia aproape și, pe Cruce fiind, S-a preocupat și de ocrotirea Maicii Sale, pe care a dat-o în grija Sf. Apostol și Evanghelist Ioan. „Deci Iisus, văzând pe mama Sa și pe ucenicul pe care îl iubea stând alături, a zis mamei Sale: Femeie, iată fiul tău! Apoi a zis ucenicului: Iată mama ta! Și din ceasul acela ucenicul a luat-o la sine” (*Ioan 19, 26-27*). Referitor la aceste cuvinte, Sf. Chiril al Alexandriei afirmă că Hristos

„S-a îngrijit și de Maica Sa, biruind culmea pătimirii, căci chiar în pătimire era nepătimitor. O predă ucenicului iubit [...], poruncindu-i să o ducă în casa lui și să o socotească mamă, iar mamei îi cere să socotească pe ucenicul iubit ca fiindu-i fiu cu adevărat, care va înfăptui și imita, prin ocrotirea și iubirea lui, ceea ce a făcut El, Care era Fiul după fire”¹.

¹ SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 41, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 1126.

În acest gest sfânt înțelegem dragostea nemăsurată a Fiului lui Dumnezeu pentru familie și cinstea deosebită acordată părinților.

Pe Cruce fiind, în cel mai greu moment al vieții sale pământești, Mântuitorul Hristos nu se gândește la Sine, ci la Maica Sa, și „cunoscându-i deci gândurile ei, a predat-o ucenicului care o putea întări, amintindu-i de adâncul tainei”². Cu privire la adâncul tainei, Părintele Dumitru Stăniloae ne lămurește că

„ucenicul, nefiind mamă, putea menține în inimă mai prezent gândul că Iisus suferă temporar, pentru ca să învie și să mântuiască pe oameni, nefiind atât de copleșit de durere, ca Maica Lui. De aceea o putea mângâia și pe Maica lui Hristos, aducându-i mereu în minte că pătimirea Lui e trecătoare. Îi putea aduce mereu în minte adâncul tainei patimii lui Hristos”³.

Curând după aceste cuvinte, Mântuitorul Hristos a murit „în familie”, sub ochii Maicii Sale. „După aceea, știind Iisus că toate s-au săvârșit acum [...] a zis: Săvârșitu-s-a. Și plecându-Și capul, Și-a dat duhul” (*Ioan 19, 28, 30*).

Alături de celelalte femei mironosițe, Maica Domnului a adus miresme la mormânt pentru Fiul său, duminică dis-de-dimineață (*Matei 28, 1*). După Înviere, Hristos Domnul Se arată prima dată Maicii Sale, după cum ne lămurește Sf. Ioan Damaschin, în *Sinaxarul Sfintelor Paști*:

² SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1127.

³ Pr. Dumitru STĂNILOAE, n. 2130 la SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1127.

„Învierea a cunoscut-o întâi Maica lui Dumnezeu, care, după cum grăiește Evanghelia de la Matei, ședea la mormânt împreună cu Maria Magdalena. Dar spre a nu se arunca îndoială asupra Învierii, din pricina dragostei de mamă pentru Fiul său, de aceea zic Evangheliștii că Domnul S-a arătat mai întâi Mariei Magdalena”⁴.

Nu după mult timp, Mântuitorul Hristos o ia pe Maica Sa în ceruri, după cum spune textul *Vecerniei* Adormirii Maicii Domnului:

„Astăzi cerul își desface sânurile, primind pe ceea ce a născut pe Cel neîncăput de toate [...], iar îngerii se împreună ceată cu Apostolii, cu frică privind cum ceea ce a născut pe Începătorul Vieții se mută din viață la viață”⁵.

Odată cu aceasta, așa cum afirmă Părintele Stăniloae, continuând gândirea Sf. Chiril al Alexandriei, ne va duce și pe noi, oamenii, alături de Preasfânta Treime, prin „primirea în comuniunea Sfintei Treimi a naturii umane personificate în Cuvântul”⁶. Însăși cântarea liturgică mărturisește învățătura teologiei: „Nu

⁴ *Slujba Învierii*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 33. Pentru mai multe detalii despre acest subiect, a se vedea: Pr. Mihai IORDACHE, *Lumina Învierii. Spiritualitatea Sfințelor Paști*, Ed. Basilica, București, 2019, pp. 190-194.

⁵ Slava de la Litie, la *Vecernia Mare* a Adormirii Maici Domnului, în: *Mineiul pe August*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003, p. 179.

⁶ Pr. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 62.

uita, Stăpână, părtășia cea de un neam cu cei ce prăznuiesc cu credință preasfântă Adormirea ta”⁷.

Din cele expuse mai sus, observăm cât de mult prețuiește Dumnezeu familia. Aici se regăsește izvorul tuturor principiilor morale și spirituale care se transmit și se „împărtășesc” în familie și prin păstrarea legăturii cu familia. Toate normele morale transmise de familie, în familie și prin familie au o altă putere și autoritate. În primul rând, ele se formează, se modelează și se definesc treptat, cu multă răbdare, lăsând principiilor suficient timp pentru probarea autenticității lor, iar copiilor vreme necesară pentru înțelegerea și asumarea acestora.

Prin urmare, Mântuitorul Hristos reprezintă „cheia de boltă” a familiei, căci El este Fiul lui Dumnezeu Care „Se naște veșnic din Tatăl ceresc, fără mamă”⁸ și tot El este Fiul Omului, deoarece S-a născut din Fecioara Maria, fără tată.

Modelul suprem al familiei – Preasfânta Treime

Modelul de existență al familiei este Preasfânta Treime: Tatăl care naște în permanență din veșnicie pe Fiul și purcede pe Duhul Sfânt, Fiul Care Se naște veșnic din Tatăl și Duhul Sfânt care purcede neîncetat de la Tatăl. Sf. Ioan Damaschin afirmă că Tatăl este „principiul și cauza tuturor; nu S-a născut din cineva; singurul Care există necauzat și nenăscut”. El este „prin fire Tatăl

⁷ *Mineiul pe August*, p. 179.

⁸ PF DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Nașterea Domnului. Binecuvântarea părinților și copiilor. Pastorală de Crăciun 2019*, Ed. Basilica, București, 2019, p. 2.

singurului Unuia-Născut, Fiul Său, Domnul și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos și purcătorul Preasfântului Duh”⁹. Fiul lui Dumnezeu „S-a născut din Tatăl mai înainte de toți vecii”, iar „nașterea Lui este în afară de timp și fără de început”, adică „nu a fost adus din neexistență la existență, ci a fost totdeauna împreună cu Tatăl și în Tatăl, născut din El din veșnicie și fără de început”¹⁰. Despre Sfântul Duh spune că „purcede din Tatăl și se odihnește în Fiul”, iar „nașterea Fiului din Tatăl și purcederea Sfântului Duh sunt simultane”¹¹.

Cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi sunt în permanență Una cu Cealaltă și Una în Cealaltă și nu este niciodată Una fără Cealaltă. Ele sunt atât de mult legate Una de Cealaltă, încât Părintele Dumitru Stăniloae, citându-i pe Sfinții Părinți, afirmă că Ele sunt interioare Una Celeilalte.

„Fiecărui Subiect treimic Îi sunt interioare Celelalte două [...]. Fiecărui Subiect treimic Îi sunt în același timp desăvârșit transparente Celelalte, ca alte eu-ri ale Sale”¹².

Familia naște copii prin taina familiei, care își are izvorul în taina Preasfintei Treimi. Sfântul Dionisie Areopagitul consideră că fiecare familie își are sursa ultimă și cauza inițială în taina relațiilor părintești și filiale ale Persoanelor dumnezeiești ale Preasfintei Treimi:

⁹ SF. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1943, pp. 38-39.

¹⁰ SF. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, p. 39.

¹¹ SF. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, pp. 47-48.

¹² Pr. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 205.

„Toată părințimea și fiimea s-a dăruit din obârșia părintească și filială ridicată peste toate și nouă și Puterilor supracerești [...], împlinindu-se duhovnicește această lucrare părintească și fiască, adică netrupește, nematerial și spiritual; căci Duhul dumnezeiesc e ridicat peste toată nematerialitatea spirituală și peste toată îndumnezeirea, iar Tatăl și Fiul sunt prin depășire deasupra a toată părințimea și fiimea”¹³.

Despre relațiile filiale și părintești ale Persoanelor Sfintei Treimi vorbește și Sf. Maxim Mărturisitorul astfel:

„Teologie ne învață Cuvântul lui Dumnezeu prin faptul că Se întrupează, arătând în Sine pe Tatăl și pe Duhul Sfânt. Fiindcă întreg Tatăl și întreg Duhul Sfânt erau ființial și desăvârșit în Fiul și după ce S-a întrupat, fără ca Ei să se întrupeze, ci Unul binevoind, iar Celălalt împreună-lucrând cu Fiul, Care Însuși și-a lucrat întruparea. Căci Cuvântul a rămas mintal și viu și neîncăput de nimeni altul după ființă, decât numai de Tatăl și de Duhul Sfânt, și atunci când și-a făcut, prin iubirea de oameni, unirea după ipostas cu trupul”¹⁴.

Taina familiei și taina copilului

Sărbătoarea Nașterii Domnului este un moment de cinstire și de binecuvântare a familiei și a copiilor în Biserică și în societate.

¹³ SF. DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre Numirile Dumnezeiești*, trad. Pr. D. Stăniloae, în: *Opere complete*, Ed. Paideia, București, 1996, p. 142.

¹⁴ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Tâlcuire la Tatăl nostru*, trad. Pr. D. Stăniloae, în coll. *Filocalia*, vol. 2, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008, p. 309.

Așa cum am înțeles de mici fiecare dintre noi, Fiul lui Dumnezeu hotărăște să Se pogoare la oameni, să renunțe la slava dumnezeirii și să-și împrăzieze firea umană. Iar aceasta o face în familie, luând natura umană de la început, Se naște ca un copil, care așteaptă dragostea și ocrotirea celorlalți. Nu Se întrupează ca un adult puternic și matur, care să aducă vestea pogorării lui Dumnezeu. Prin aceasta, Fiul lui Dumnezeu dezvăluie în același timp taina familiei și taina copilului.

Prin nașterea Mântuitorului Hristos și prin învățătura Bisericii, observăm că familia este o taină. Taina nu se „limitează” la înțelesul clasic al familiei alcătuită dintr-un tată, o mamă și unul sau mai mulți copii. Sensurile și semnificațiile acesteia se largesc progresiv, îndreptându-se către orizonturi din ce în ce mai fascinante.

Dacă Mântuitorul Hristos Se naște ca Prunc în familia Sfinței Fecioare Maria și a logodnicului Iosif, Biserica ne învață că El Se naște ca Fiu al Omului din mamă, dar fără tată. În același timp, Sfinții Părinți argumentează că Fiul lui Dumnezeu se naște veșnic din Tatăl Cel ceresc, dar fără mamă. Sf. Grigorie Teologul afirmă în *A treia Cuvântare Teologică*: „Deci cum e din Tatăl? Ei [Tatăl și Fiul – n.n.] plămuesc din voință o maică nouă în locul Tatălui”¹⁵. Iar în alt loc ne destăinuie despre Fiul că „El se arată aici fără Tată (*Matei* 1, 20), dar acolo fără mamă (*Psalmul* 2, 7)”¹⁶.

În acest adevăr dumnezeiesc avem două modele distincte ale familiei. Pe de o parte, avem modelul Preasfintei Treimi alcătuită din Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Pe de altă parte, modelul familiei sfinte a Mântuitorului alcătuită din Dreptul Iosif, Fecioara Maria

și Pruncul Iisus Hristos. Prin alăturarea acestor două modele, observăm că se face o „trecere” de la înțelesul fizic al familiei la înțelesul ei duhovnicesc.

Fiecare dintre noi este născut într-o familie, dar toți suntem fiii și ficele lui Dumnezeu, pentru că așa ne-a învățat Mântuitorul să ne rugăm: „Tatăl nostru, Care ești în ceruri” (*Matei* 6, 9). Ceea ce înseamnă că noi avem și alți părinți în afară de părinții noștri fizici, pentru că „suntem învățați să vestim și harul înfierii ce ni s-a dat nouă, fiind învredniciți să numim pe Cel Ce ne este Făcător după fire, Tată după har”¹⁷, așa cum consemnează Sf. Maxim Mărturisitorul. Modelul nostru suprem este Mântuitorul Hristos, Care, născându-Se în Sfânta Familie, avea și un alt Părinte, pe Tatăl Cel ceresc.

De aici începe taina existenței și a familiei, care pornește din trăirea concretă într-o familie și se răsfrânge „în afară”, în înțelesuri spirituale și duhovnicești, de iubire continuă față de ceilalți și de dăruire. Pentru prima dată, înțelegem că noi suntem fiii unor părinți, dar în același timp suntem fiii lui Dumnezeu. Toți suntem fiii și ficele lui Dumnezeu Tatăl și, în consecință, suntem frați mai mici ai Mântuitorului Iisus Hristos, Care Se roagă pururea Părintelui ceresc pentru noi.

Prin aceasta cunoaștem că suntem născuți în familii, dar nu ne limităm doar la familiile noastre, ci presimțim că de undeva, din afara sau de deasupra casei noastre se răsfrânge peste noi o altă taină. În fapt, este doar începutul tainei existenței noastre „în familie”.

În același fel, noi putem fi părinți și pentru alți copii, nu doar pentru propriii noștri copii. Dacă unii dintre noi și-au format o familie și au copii, iar alții, prin îngăduința lui Dumnezeu, fie nu

¹⁵ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cele Cinci Cuvântări Teologice*, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Anastasia, București, 1993, p. 55.

¹⁶ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cele Cinci Cuvântări Teologice*, p. 67.

¹⁷ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Tâlcuire la Tatăl nostru*, p. 316.